

4477

Lunds Universitets
Folkminnes-Arkiv

1934.

I n - n - e sid h - å - l - l. sid.

Besynnerliga namn	5	Allomborrekriget	60
Bergbunkar	39	Pris på lantmannaprodukter	9.
Brott och brottslingar	48	Provanchekrig	16
Dans i Smedstorp	18	Strejk 1887	10
Enskild kolbrytning	53	Strejk 1909	45
Geurpacten	54	Spår	57.
Gockshopparschaktet	38	Tjunga maj	20
Inmättningsrätt	37	Watten i gruvan	46
Jernväg	56	Åknamn	51-52.
Kolhuggarnes lön	4		
Kriget i Krogården 1841	12		
Måns Larsson överfalles	29		
M.L. överfalles på Hotellet	31		
Meniskskinnet i Lund			
Domkyrka	73		
Nät-plockning	43		

Landskap: *Skåne* Upptecknat av: *Emil Jönsson*
Härad: *Luggude* Adress: *Hornsborg*
Socken: *Väsby* Berättat av: *Emil Jönsson*
Uppteckningsår: *1934* Född år *1861* i *Väsby*

Uppteckningen rör *Gruvfolket och Landfolket.*
Befolkningen vid stenkolsgruvan i Höganäs
hört ju ifrån första början (1795) till Väsby
socken, ända till 1853 då egen församling bildades,
då hela verket var beläget inom samma socken
i marker tillhörande Långaröd, Tjöröds och Hultabo
kyrar. De första arbetarna voro från andra orter
och deras antal förökade med inkallat krigsfolk och
glasbruksarbetare. Ett glasbruk uppsattes 1803 der-
av ännu 1904 in och annan av de svarte buteljer-
na med krukiga halsar kan komma till synes.
Liksom instaka av de bruktige fönsterrutorna av
ett 1862 anlagt glasbruk. Många arbetare voro

Smälänningar och även en del Ryssar som kommo 1808. Om Ryssarne hade familjer med sig är nog troligt, emedan ryktet gick att de skötte sig 50 st. Atskilliga ättlingar finnas, men jag har aldrig funnat spåra om mer än sex släktnamn: Plakoff, Sibiriakoff, Gregorjoff, Michaloff, Wasiljoff, Kietisoff. De hade dött ut så att när jag aflyttade från orten (1898) fanns endast 3 släktnamn Wasiljoff, Gregorjoff och Plakoff.

De flesta Svenske arbetarne hade hustrur och barn och fingo inflytta i av bolaget byggda hus. De som voro unga karlar fingo bo i särskilda kaserner. Nära vid Öresunds-sidan byggdes de förste arbetare-bostäderna av korsvirke-timmer som hemtades ifrån Bosarp år 1804. De kallades för "Sjölångorna" och voro först tre, men nära 50 år derefter (1848) byggdes ännu en. Husen voro breda och låga med hög

takstol (mindre än rät vinkel.) och täckta med tegel. Efter hand som djup-schakt bearbetades, upptogs en slags sandsten, varav byggdes vid det s. k. Ryd, många arbetarbostadshus, i 2 våningar, som ännu kvarstå. Ytterligare byggdes, 1824 då verket själv gjorde tegel, ett par större 2-vånings-tegelhus vid landsvägen och kallades "Nye Längor". Vid Pångaröds-vägen uppfördes tre st. Längor av samma konstruktion som Ljölängorna, år 1842. Dessa hus kallades "Fiskagatan". (Derför att Lerbeg- a-fiskarna alltid kommo i den gatan först med sin fisk.) Efter hand som fabriks-rörelsen utvidgades byggdes vid lerkärls- och tegelfabriken den s. k. Gruvgården fyra längor envånings tegelhus i Hultabo år 1832. Sedermera byggde arbetarne själva en mängd hus. Allt efter som en massa arbetsfolk strömmade till gruvan, så hade i bolaget bestått till alla, utan de som själva ville bygga hus, fingo 1200 kronor till lön.

om de byggde på bolagets jord. De som hade sådana
hus ägde ej sälja dem till annan än gruvbolaget.
Många hade egna hus förut, men nu ökades de
egna husen, så att det kom troligen att bli fler i så-
dana än i gruvans hus. Andra arbetare som hade
själva hus förut, fick 30 kronor om året i hyrespengar
och likaså de som måste hyra in familj. De alla
flesta gruvarbetarne av gamla stammen, voro be-
gynnade på dryckenskap och ypperligt tillfälle berödes
dem först genom den närbelägna gästgivaregården
och sedermera hotellet på Ryd, der brännvin och
alla sorters spritdrycker till salu hölls. I följd deraf
söpo arbetarne upp en stor del av sin daglön, som
i den tiden ej belöpte sig högt. En kolhuggare ha-
de 12 skilling för en tunna "goda" (12° 1) kol och 8 skilling
tunnan för 12° 2, fyra skilling för "flis" (12° 3) och 6
styver (en skilling banco = 1/2 skilling) för "berg", och bottens

-leran, tunnan. Smalles omkr 2 riksdaler om dagen i "torrt", men betydligt mindre i "våtort". Andra arbetare hade en riksdaler och 12 skilling och 12 års pojkar 3 daler a 4 daler (6 7 öre) om dagen. Men så ledde de fritt eller fingo 30 kronor i hyresbidrag, fri läkare, och några lass "flis" (22 3 stenkols) om året, (de der hade familjer). Gruvbolaget tillhandahöll tran, rofolja, eller talg-ljus, till de som arbetade nere i gruvan, och råg, vadmal, buldan och talg. Men ett stort fördero var bier och brännvinsskrogen. Till stenkolsgruvan inflyttade en mängd löst folk från vidt skilda landsdelar. En massa besynnerliga namn förekommo förutom Ryssarnas: gamla knek-Tanann såsom: Mattarén, Noburg, Åmberg, Solberg, Barboe, Golleck, Gocko, Bergström, Cromedyck Eliander, Fröler, Pois, Kröstberg, Stenberg, Morrau, Ridell, Zibel, Lahlsten, Jansson, Löw,

Lindelöf, Bogren, Ågren, Åberg, Nyman,
Froslund, Westerholm, Quiding, Trosast, Trolin,
Holm, Hjalte, Rinaldo, Emborg, Walthvist, Torn-
blad, Kvingen, Blom, Bothén, Grön, Lindblad,
Lindström, Grönlund, Lvanberg, Högfält, Lejohu-
-vud (disponent 1858.) Laurin (kyrkoherde 1866.) Tuull (ingen-
-jör) Ulfers (gruvingenjör) 1865.) Raab, Föreståndare för
glasbruket 1862. Ring, Modellör, Tellbom, tull-
-kontrollör, Fredrikson, Läkare, Tullström, Apotekare
Falkman, Länsman, Grönfors, Postmästare (1867)
På Ryds kontoret: Matt och Dag, Bothén, Johan Jön-
-son, Rydberg. På brukskontoret 1867, Alström, Fro-
-dig och Lindström. Skollärare varo Olsson, Brun-
-ström, Sjögren. Musikdirektör, Tykonen. Övan näm-
-de brukshöghållare Anders Alström, hade i sin ung-
-dom brukat hunta mjölk hos mina Morföräldrar
och satt ännu på kontoret 1889. Således 60 år gammal

Han blev 95 år gammal och dog 1924. En gång
då jag hade ämnt till brukskontoret, visade han
mig omkring i huset "Tre Kronor", ty brukskon-
toret var då inrymt i detta hus, och då användes till
lagerlokal av färdiga lerkärl och prydnads-saker. Blad
annat han visade mig, var ett par blomsterväsar
av fern alnars höjd. Huset "Tre Kronor" hade uppförts
1858-9 då Ljökrona var disponert. Stenen togs från ett
tegelbruk Magreteberg, även kallat "Tyskens bruk", vid
Landsvägen mellan Höganäs och Brunnby, nere vid
Öresunds-stranden, uppfört 1855 av Tysken Veltje.
Vid utställningen i Paris 1867 erhöll bolaget guld-
medalj och 10,000 francs som pris för denna arbeta-
reboistadsbyggnad. Det tycks dock som bolaget ej
funnit huset särskilt lära till böningshus för arbeta-
tare, ty efter några år togs det i bruk för färdiga fa-
briksalster som ovan nämnts. Alla gruvarbetarne

behövde ju köpa sina livsförnödenheter på kring-
liggande bondlandet. De familjer som voro ärliga
hade sina mjötka- och smörställe ute på lands-
byggden, dit de gingo på bestämda tider och avhenta-
de smör, mjölk, fläsk, ost och potatis, ägg, kycklingar,
m. m. Många höll själva svin, och då måste de köpa
säd, mjöl och agnar. De som voro ärliga gingo hål-
la till goda med vad de kunde få köpa kontant på torget
i Ryd varje lördag. Dervid brukades att de köpande kas-
serade varan så mycket de behagade, i syfte att nedbrin-
ga priset. Mycken ondska lade de i dagen; så t. ex. bru-
kade gruvkärningarne ränna sin smutsige tumme
i smörstacken för bondhustrurna, och slicka
samt utropa: "Herre föj, fyra daler för de smörret, de
e ju härskit. Det begärdes neml i den tiden (1865)
4 daler = 6 före skälpund. Ögg 4 daler tjoget. Mjölkspriset
var 7 skilling, bantio = 12 öre kannan (2 1/2 lit.) Ost 20 skill

Pris på lant-
mannaprodukter

-ing marken eller skålpund. Spekefläsk (torkat fläsk)
12 skilling on marken. En tunna råg (omkr. 125 kilo) kostade
-de aldrig mindre än 15 riksdaler, men vanligast 18 a 20.
Men råg till gruufolkets behoe anskaffades av bolaget
som nämnts. Potatis kostade fem a sex riksdaler för
tunnan, Havre 9 riksdaler. Havnaggar 50 öre = 3 daler
för tunnesäck full, ej packad. Varje hushåll hade
ett kåbland framför sina bostäder, men oftast blev
det upptaget med kolbod, verktygsbod och "svinahoddor"
ända till 1872-73 då koleran kom, då måste
alla "svinahoddorna" väck för all framtid. Men
gruvarbetarne hyrde ute på landsbyggen, utmed
länternas stengärdegårdar, långt från hus, de ha-
de sina svina "hoddor" allt sedan. Förgärligt fattiga
var gruufolket i synnerhet i förra hälften av 1800-
-talet, helst de som sögo. Men efter hand förbättra-
-deras villkor. Förut begyntes arbetet klockan 5

f. m. och slutade kl. 7 på kvällen, med $\frac{1}{2}$ timme
för frukost- en timmes middags- och $\frac{1}{2}$ timmes
nattsovning-rast. Men ändrades till kl. 6 morgon
och kl. 6 om kvällen, med samma raster eller målt-
idstimmor som förut och om lördagarna till kl. 4
e. m. Men just som de gått, utan påtryckning,
frivilligt från behagets sida, de bästa vilkor arbetar-
ne hade i hela Sverige, då behagade arbetarna att
strejka 1887, uppöglade genom flera socialisti-
ska agitatorer, såsom skräddaren Palm, socialisten
Jannekt m. fl. fordrande ändå bättre betalt. Så
lunda desto större förmåner deingo, desto större vil-
le de ha. Härtill gå vi komma senare. Många
ja, de flesta arbetarfamiljer hade mjölka- och smör-
ställe ute på landet och vandrade alltid varje morgon
sommars och vinter en mängd "gruvkärningar" eller
"gruvtöser" ut i byarna för att arhemta diverse mat-

varor i sina kruor och korgar. Lön skickades ut
pojkar ifall det ej fanns "löser", eller mor i så fall
ej själv ville ut. Ofta hände också att säljare, köp-
derna kommo till sina kunder med förmödenheterna.
Man skulle ju kunna förmoda att ett vänskapligt
umgänge derigenom skulle befrämjas, och gjorde
också så med i ofantligt många fall, men ryktet folk
kom ständigt till och i hemlighet voro de avogt sin-
nade mot bönderna. Kanske avundades de på dem
derför att de tyckte bönderna voro rika och arbetarne
fattigare. Från första början rådde alltid ett vildt
hat mellan gruvfolket i Höganäs och bönderna i
kringliggande orter. Aldrig kommo bönderna gående
eller körande vid stenholsgruvan, utan att åtminst
en gå höra gläpord såsom, Lätens bonne, bondtorsk
bond-djävul m. m. och ansägo de sig, man starka
och att piska bönderna så försummade de sig inte, om

tillfälle gavs. Men som i allmänhet bondfolket
var större och starkare, så vågade gruvfolket sig
inte på bönderna, utan de voro i sammanträdde
flokar och när de trodde sig vara tillräckligt män-
ga att kunna slåss med framgång, så skickade de
alltid ut någon liten, flabbig, som skulle "mocka
gräl", ty en sådan fick vanligen ett slag på skall-
en tydligen genast, och då var gnistan tänd.

Om bönderna ställde till dans eller lekstuga och
gruvfolket fick reda på det, så nog gingo ett par tiog
slagkämpar objudna dit. Ansågs de övermagten
för stor på böndernas sida, så gick det förlöpa
ganska fredligt vid sådana tillfällen, ty högst
sällan blev gruvfolket ofredade, så vidade de ej själva
begrunte "gruff". Några betygsande exempel torde anföras.
Nid tiden omkring 1841 hade bönderna danstilletält-
ning i Nils Anderssons (Wängens) kringbyggda gård

tillhörande då Wäsley kvarn & Bym kallades Hofgården
eftersom i förra tider bönderna i nämnda by, litgjort
dagsverkes-skyldigheter s. k. hofning, till Görstons bo-
ställe. Bönderna hade för säkerhets skull, låst por-
tar och låkor och alla dörrar på utsidan på gård-
en. Ett stycke ut på kvällen kom en skara gruvfolk
av omkring 300 stycken. Herälände och svärjande for-
drade de att genast bli insläppta. De ansågo sig
i anseende till sitt stora antal, naturligtvis över-
lägsna och nu var meningen att grundligt hämnas
på de förhatlige bönderna. Som inga dörrar öppna-
des, så begynte snart stora stenar kastas genom
fönstren, som totalt krossades, både fönsterbågar
och glas. Men ändå kunde icke de anfallande
komma in, ty bönderna slogs med stolar och bord
i de tjocke lavarna av gruvfolk som lågs i fönster-
öppningarne. Moran på stället, "Kirstina Nailsa"

bar sig fram stolar och bord och bad bondpojkar-
ne slå dem sönder och slå med stols- och bordbe-
nen. Blod flöt i strömmar, men gruffolket hade
föresatt sig att gå in, kostar vad det ville. Med
stora stenar beaktades på dörrarne, som slutli-
gen gävo vika. In trängde tjocka massor av folk,
men kunde ej komma längre än i dörröppningen.
Ty der stod min mors kusin, som hette Jöns Hoborg,
och hade endast dörrnyckeln i handen, med vilken
man efter man som inträngde, fick så kraftigt
hugg i skallen, att han dämp. Så låg hela dörröpp-
ningen full av blödande gruffpojkar och förhindra-
de andra påträngande. Genom fönstren kunde
de icke intränga och körderna hade redat sig, om
inte portarne ären gett vika. Men sen portarne
även sönderslagits, och skarorna inträngde ifrån
insidan, gårds-sidan, på bonings-huset, komms bond-

-pojkarne emellan "tränne eldar", och då övermak-
ten blev allt för stor, måste de, för att rädda livet,
undan de anfallandes kniver, slutligen taga till
flykten. En del gömde sig i lagårds-husen och
en del måste springande avlägsna sig, förföljda av
våld-verkarne. En bror till ägaren på stället,
Lönnskogs Måns, upp-hans även av de värste slags-
-kämparne och fick ett dräp-lag av brunns krogen
som av honom användes i tillflykt. I det Måns
dåmp av slaget, utropade han: Nu gjorde du det
bra Tojs. Måns blev liggande sandlös och Tojs fick
inte tid att slå honom. Riktigt i hiel, ty brödsken
var stor och nu sedan grusfolket blivit herrar på
tärpan, skulle husen genom-sökas. Pop, gömmor och
gny tillkännagav när någon syndare anträffats.
Märkeligt nog, blev ingen ihjelslagen eller ihjelsku-
-ren, men blodpölar och blodstänk över allt både

å gårdens planer och inne i husen, vittnade om stridens hetta. Fruntimren öppnades inte, utan de singo oantastade taga till schappen. Oaktadt ett sådant hemfridskräft blev begånget, så blev ingen rättgång derom, utan ägden fick reparera skador och låta dervid se. Men så länge deltagarne levde och ännu i denna dag talas det om "Kriet till Vailschners i Ho-gären". De gamle husen stå ännu kvar, något reparerade. Farsanckes krig emell-an gruvfolk och bönder. När nu, såsom man berättat, gruvfolket vunnit som de tyckte naturligtvis, lysande seger över bönderna, så blevo de allt djervare, och trodde sig inte behöva vara så många, emot de vapenlöse bönderna, utan dristade på sin hemsmidda länge knivar, samt järn- eller tlykylor, som de hade fästade vid en stark läderrim, i rock-ärmarna. Någre bland slagskämparne, en eller flere som

hette Tojs eller Tojs och några som hette Ridell,
brukade bära en lång kniv i en rem om armen
och dolt av rock-ärmen, så att vid behov ristades eller
skakades den fram så att de fingo den i hand. Någon-
tid efter ovan omtalade krig till Nils Anders i Hovgård-
en, hade åter bonde-ungdomarna ställt till dans
på ett ställe som hette Gieppa Lare i Hovgården. Snart
infunno sig som vanligt en skara av gruv-folket. Dans-
en fortgick i fred en stund. Men som vanligt uppträdde
en liten oförskämd gruvpojke och förfördlade bönderna
genom stickord och knuffar, och fick ett slag på
häften. Detta var alltid signalen till anfall från
gruvpojkenes sida, varför förutnämde Ridell som
naturligtvis var tillstädes, begynte skaka på rock-
ärmen för att få fram mörda-kniven. Men när
bönderna grep honom om armen innan han ännu
hunnit skaka fram kniven. Ridell och Tojs, med

med några jämlikar av de störste gruvhieltarne ble-
-vo hastigt övermannade, ihullslagna och trampade på
revbenen, grundligt fiskade och fräntagne sina knivar
-ar och telykular, av bönderna. När övriga gruvfolket
sågs sina anförars slagne, togs de till flykten, men
upphurnos och nedtrampades i vägdikena och deras
högljudna gemmer och tillkännagivare det grundli-
ga nederlaget. En annan gång var det dans
i en by som heter Lomedtorp i Brunnby socken
och oaktadt avståndet är ganska långt i från Höganäs
infunnas sig en sjungande och skrälande skara av
omkring 50 st. gruvpojkar. Bland Lomedtorps och
Skättehärrs-befolkningen var några verkliga gät-
-tar, såväl i storlek som i kropps-krafter. När som
vanligt en liten gruvpojke ohvädad bönderna, så
lick han på "trynet", och då skulle ju genast kom-
paniet göra angall på bönderna. En av dem, av

"Ryssa-slåkten", en jätte i styrka, annars lugn
men retad, föll han i riktigt berserka raseri.
Han tog en gruvpojke i var hand och slog till de
andre, leefagnande pojkarne som till hygge,
och mejad dem omkull som strå. Sen ställde
han sig vid den öppna salsdörren och slängde en
efter annan, eftersom de andre bondpojkarne drev
gruvpojkarne mot dörren, ut på stenaren, huvud-
stupa på gården. Sen ville han gått ut efter dem
men en hans bror grep tvärs om honom med lägge
armar och höll honom tillbaka. Han kunde inte
komma lös från sin brors starke armar, men bad
honom släppa godvilligt. "Nej, svarade denne", det vä-
gar jag inte, för du kan råka att slå någon av dem
ihjel. När så gruvpojkarne komms genom porten, på
hade några andra av de kraftige bönderna ställt sig
och togo emot dem, och allt eftersom de komms ble

Skane, Luggande id
Västby Br. 1934

4477 YMD Emil Jönsson
Hörsborg
Br. Kusanma
Folk 1861

20

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

-vs de kastade i gödsel-"korrän", i vilken var alndjup
med vatten. Ur gödselvatten fingo de kravla sig upp
och gå hem, vata, blodiga och märkultade. Sedan
vågade inte gruvfolket göra sådana ofreds-väldgäst-
-tingar vis könderna mer. Väl har ganska stora hem-
-fridskrött blivit begångna av gruvfolket ännu i slutet
på förra århundradet, men följde rättsligt efterspel
och ännu senare 1907. För resten är ej sådant hat
numera rådande mellan land- befolkning och gruv-
folk. Många Lantbrukaresöner ha gett sig till gruvor
och många gruvfolkets döttrar komna till landskys-
-den. Men som exempel hur det kunde gå till någon-
gång även senare må anföras att 1887 en skara om ett
hundra st. gruvans pojkar, kommo i en by som heter Gössarp
Wallborgs-afton för att "sjunga maj". Som de voro rusiga
hotade de innan de begynte sjunga, att derest inte de
finge minst 10 kronor på var ställe, så skulle de genast

sätta eld på gårdens. (Gårdarne ligga så nära varann-
dra att endast en körväg skiljer emellan dem). På de
två förste ställen, Lars Jönss och Lars Jönss, fingo de 10 kronor
på vardera stället, men på det tredje och fjärde, Olof Jönss
son och Ola Nilsson, fingo de ingenting, utan folket låste
sig inne. Gruvfolket, majsångarne, slogs då in förstun
på framsidan av böningshuset i bägge dessa gårdar, men
sätte inte eld, utan gingo derifrån till J. P. Perssons gård,
och fordrade skrålande och svärjande att de skulle ha
mat. Förrarne bräcktes upp och in trängde truppen, in
i spiskammaren och förtärde allt ätbart såsom i en fjärding,
sill, bröd, mjölk, fläsk, ost och sylt-varor, men gjorde ingen
annan skada, utan skrålade och väsnades. Kronobetje-
ning och polis sattes i rörelse dagen efter, med resultat,
att några fingo avsked från gruvan och reste till America.
Fönsterrutorna måste de betala, men onaturvarornas äga-
re fordrade ingen ersättning för hängången av grubben för

framtida dylika överfall. Walborgsmässan kom det
år 1902 en del "tillmyndig ålder komne" majsjungare,
till en bondgård Nils Nilssons (Nordhem) i Tjörns län, och
slog in fönster och okvädade folket. En fru i Amakärr
beklagade sig över den art, som sex majsångar-sällskap
om natten innan den 1:ste maj, orsakat år 1918. I Wäsby
beslöt kommunalfullmäktige 1921 i april, att majsjunga-
re ej vidare finge uppträda i församlingen. Man hörde al-
drig att gruvfolket gick i andra församlingar, än Höganäs och
Wäsby och sjöngs maj. Sedan Ljökrona, disponent på
1850-talet, lät anlägga den vackra "lövli-parken" vid
Brass-backe och tillika lät uppföra en stor danspa-
viljong, så blevo gruvans folk mera stellsamma der.
En musik-kår uppsattes med 12 man allt på ko-
lagets bekostnad. Några av arbetarne voro i lära hos
kolagets musikdirektör för att alltså bilda ersättare
i musik-kåren om så behövs. Själva musik-kåren ut-

-gjordes av arbetare vid gruvan. Visserligen förekom-
-mo slagsmål någon gång vid dansbanorna mellan
gruvfolk och bönder, men då var det vad man kunde
hålla stamkunder. Supare av bondpojkarne som rusiga
nästan alltid själva voro orsaken till osämjan. En
slags starkt rusande leier(öl) ledrog i sin mån. Om
det var vackert väder, vinter eller sommar, lågo of-
f-ta skarer om kvällarne på vägarne i kringliggande
byar, 40 a 50 gruvpojkar, höjtande, sjungande och ibland
spelande harmonika och dansande på något vägska-
l. Sådana vägska-
l voro: Ett i Väsky, som kallades "Hobergs
Fälad", ett i Flöringe, ett vid en korsväg i Gässarp. Der
hade brukats att dansa 1865 på senare platan. År 1880
en söndagskväll, vackert väder i slutet på augusti månad
kom en skara gruvpojkar ända upp till korsvägen vid
Per Måns i Gässarp, der bondungdomen dansade, vid si-
-dan om vägen i skogen. En mängd hvarc-travar sto-

-do på åkern norr om vägen. Ingen ofredade gruvpoj-
karne, men dessa tyckte förmodligen att det var
roligt att retas med bönderna, genom att gå ut på
åkern och välla omkull travarne samt kasta orekerna
bullen om buller och arana sig på dem. Tre Mäns
drängar åtvannade dem, att de skulle låta travarne
vara i fred, men det bara de skrattade åt och fortsatte
att riva omkull säden. En gårdshandlare från Hal-
land som hade sitt logi (liggäställe) i Gässarp, hade skarpr-
laddad revolver, och drängarne lovade gruvfolket risk, och
signalen till anfall skulle vara ett skott ur revolvern.
Drängarne hade inlagt var sin passande sten i sin
närduk och när signalskottet smäll, foro de fram
i gruvpojkarne skara och slogo var sin av gruv-
folket i skallen med sina stenar, så att ett halft
tjug av gruvpojkarne stupade, blödande till jorden,
och måste resas upp, stödas och ledas bort av kam-

-raterna. Hela skaran tog till flykten och måste in i
bondgårdar i Väsby och bada vatten på och tvätta blo-
det av de slagne. Härkeligt nog så gick aldrig gruvs-
lösarna med ut på landet, på sådana excursioner utan
endast "gruv-pågarna". Gruv-kätkarne kallades de av bön-
derna och gudspolket kallade bönderna för: bond-torskar, bond-
kaniner, bond-djervlar m.m. I Höninge vid gamle Ola
Järps-gården hade dåresande ägaren Ola Pålsson, ett
stenslageri några steg från Byvägen, vid trädgården nära
boningshuset. På stället där snäckadammen slags
med släggor, brukade gruvpojkarne sitta och spela
harmonika, icke alenast lördags- och söndagskvällar,
utan även de sökne kvällarne, ty det var ej långt ifrån
gruvan. De hade fått tillsägelse flera gånger att de
ej finge sitta der och spela om nätterna, men de
brödde sig ingenting om utan återkommo som van-
ligt varje kvälle. Till slut blev Ola Pålsson rasande

-de. En natt kl. 12 steg han upp och klädde nödort-
tigt på sig, gick ut och grep harmonike-spelmannen
tvärt om och kastade både honom och spelet ut på
vägen. Men det höll på att kosta honom livet, genom att
en bredvid liggande dunke färdigslagen mackadam an-
vänder genast som kastvapen emot honom och han
måste retirera in i huset och gruvpojkarne slog in
fönstren med stenar, slog sönder mjölkkärlen i spis-
kammaren, sedan de förtärt innehålllet. Nu tog Ola
Pålsson, en s. k. "luggare", en stor gammal soldatkniv som
var instucken mellan bjelken och loftet i stugan, och ville
rusa ut igen ibland onämdens men hans hustru, en
stor stark kvinna, slog sina armar om mannen, och
lyckades, dels med övertalning, få honom att bli inne
i stugan och låta gruvfolket gräsa, ty hon fruktade
att han i sin vrede skulle råkat döda någon. Saken
anmäldes vid gruvkontoret och några fingo avsked, och

några kunde till Amerika. Detta var i början på 1890-tal-
-et. På samma ställe som förut omtalade "Krikt till
Nails Amerik" utkämpades 1841, förekom ett ovanligt
omfattande slagsmål, deri gruvfolket deltog mot
en enda, år 1869. Gamle Nils Andersson ("Kängen")
i Borggården i Västerås, hade en skog, kvar på sina ägor
ungefär midt på planen, men gränsade till rådjurs-
vid norra sidan. Skogen var huvudsakligast av al, björk
med tyck hasselskog till underskog. I inne i skogen var
en gammal malthytta och en gammal vattendam
med en ö i mitten, på vilken växte stora alträäd.
I denna skog, lät Nils Anders yngste son Magnus Nils-
son, som då rådde om ägendomen, en gammal gruv-
gulebe som hette Pål Luller arrendera en danska-
na som Magnus Nilsson lagt i närheten av dammen
och malthytan. Som Pål Lullers häring stod för ut-
säljningen av kaffe, bier, cigarrer och karameller, så

kallades banan av ungdomen för Lullrans bana.
En visa diktades också om samma bana och var huvudsakligast en parodi på en liknande som diktats om en dansbana i Skellefte, många är följande. Hissangick så här: "När jag gick till Lullrans bana, Tappade jag min paraply. Den hade kostat femtan daler, För den var alldeles ny." "Tror jag tra la la, Tror jag tra la la, Tror jag så." Både lördags och söndags-kvällar spelades och dansades, så länge folket hade var, ibland 1 a 2 om natten. Som folk strömmade till från alla håll så sågo bönderna i byn ocherna huru ungdomarne i stora skaror gingo rätt över sädesfälten, igenom råg, vete och klöver efter som det passade sig. Heland hände att någon bonde låg och vaktade sina åkrar, om de kvällar han visste der skulle dansas, och det kunde hända att det blev "kalabalik" med någon flock ungdomar i fall de kommo den vägen fram, onen för det

mesta fick bonden ge vika för övernachten. Det
 nya kriget begynte en söndagskväll då Pål Mäns-
 son i Gössearp lög en del gruvpojkar, genom löfte
 att få fritt dricka så mycket beer de orkade och peng-
 ar dertill i fall de ville hjälpa honom att ricka en
 bonden i från Ingelsträd, Måns Larsson (Fine Måns
 kallad) Pål Månsson och Fine Måns voro rivaler
 om en av Wäskes rikaste flickor, nemligen Store An-
 ders Jönis Elna, ensom arvinge till $\frac{3}{4}$ onantal. Denne
 Fine Måns var en kvick och stark ung man och be-
 gagnade venster hand att slå med, varföre Pål Månsson
 icke just ensam vågade sig på honom. För att kom-
 ma till tals med Måns, gick Pål Månsson fram
 till honom och ryckte i hans urkedja urt ur fickan,
 slet kedjan och kastade hans cylindruur handlost ut
 på dansbanan och slogs glaset sönder mot brädgolvet.
 Med detsamma fick han av Måns venstra knytnäve

ett bra slag på häften så Pål Mässon tumlade bak-
länges flera steg. Detta var signalen för gruvfolket
pojkarne att gripa in, som också de gjorde, med sta-
kar och stänger, ty komma nära Måns Larsson våga-
de icke, för hans venstra hand sträckte den då till mar-
ken. En av gruvpojkarne hade fått fatt i själva ko-
kolan vunnit tjuderpälarne nedslaget, som vapen. Pål Mä-
sson hade nog legat omkring 50 stycken, så att Måns måste
blodig vika för övermakten och tog sin tillflykt ut till ön
i den närbelägna dammen. Dit ut gät ingen gå, dels
för vattnet gick upp på västen innan de nådde dit, och
dels fruktade de för Måns' knölpåk, som han ryckt åt
sig. De kastade visserligen stenar, pinnar och grenar
emot honom, men utan synnerlig verkan, ty de på ön
växande al-klungorna skyddade honom. Der fick Måns
Larsson stå i timtals, genomvit som han blev då han
måste kasta sig i dammen. Men gruvpojkarne av-

4477

-mattades i vakten mer och mer, de skulle ju också
dricka beer, och vid lämpligt tillfälle var Måns borta
och var troligen hemgången. Visserligen sprungo några
ut på vägen med kölar och skapt, skriade och skränade
onen utan att finna honom. Den kvällen förstördes gläd-
jen för de övriga, och spelmännen kunde inte spela för
skräk och oväsen den mesta tiden. Spelmän voro två
kolhuggare Moberg och Armborg. Genom Måns Larsson
var sedermera i delo med gruvspolket som icke gerna ville
glömma de "truthuggare" han delade ut bland dem
vid Rullrans bana. En gång 1879 var han på Hotell
Höganäs då en samling gruvarbetare passade på när
han kom ut om dörren, på trappan i gårds-sidan, och
kastade stenar sten på honom. Han ville skynda in i
gen, men kyparen eller hotellföreståndaren som ville
att få slagsmål inne i rummet omöjliggjort, stängde och
låste dörren (skamligt nog) för honom. Livet var i fara

och intet vapen hade han annat än en liten pennkniv
i västfickan. Den tog han i sin vänstra hand, och
skickligt undvikande stenarne, passade han på att
skära, och på en del fläcka upp mungiporna emot öre-
-at och sår omkring 20 stycken, som skyndsamt måste
till läkaren och blod flöt i strömmar för hans lille
vasse kniv. Förr speglarne slogs sönder, ~~men~~ Måns
hade inte blivit ihjälslagen utan banade sig genom
skaran och kom ut på gården och tog till flykten.
En av arbetarne, som aktat sig för kniven, hette Mar-
-tens. Han följde efter Måns. Vid Steglinge sädes-stack-
-ar fick han en hö "fuga" (hösuppf). Lå-utrustad mötte han
en annan arbetare. "Var ska du hän på strumpesök
med höfuan"? frågade denne. "Jag ska ta livet av Måns Lar-
-son". Bry du dig inte om Måns Larsson, han slår dig för-
-derwad" svarade den andre. Men det bar i väg med Mar-
-tens. En stund derefter kom han, blodig, haltande,

och med stumparne av den sönderslagna hötjungan under armen, samt grät. "Nå hur gick det" frågade den som mötte honom. "Han tog tjungan ifrån mig den djävulen och slog mig så, men han ska allt gå en annan gång." Det blev rättgång, och Måns Larsson, som ju var i livs fara, fick böta 300 kronor. Kniven kastade han långt ifrån sig i det han sade: "har han kastat så mycket blod och pengar, så vill jag ej se den mer." Många fingo gå med gruvliga ärr i ansiktet i all sin tid, till minne av att de skulle i hjälula Fine Måns med stenorsten. I den tiden gruvfolket hörde till Väsby kallades det Norra kapellet och kallades ännu av gamla, för "gruv-kappe-lät" och deröfver varande läktaren för "gruv-läktaren" i Väsby kyrka. Der finnes nemligen 3 läktare: Norra, Södra och Orgelläktaren. De bänkarne voro troligen dem tilldelade, ty ifrån äldsta tider hade varit hemman sin stolplats, men varje by hade så och så, män

-ga bänkar, olika efter byarnes storlek (folkmängd). Med tiden blev så mycket folk att bybänkarne inte räckte till sittplatser i de tilldelade bänkarne, och då fick man taga plats på läktaren som var allmän, eller der var plats i andra byars bänkar. Numrer hade funnits på bänkdörrarne före 1860, men sedermera övermålats. Sen 1853 då gruvfolket fick egen kyrka, var det ej så nog att efterfölja den gamla bänkdelningen, utan man fick sitta var man ville om der ej var upptaget. Men hundra-
-detals oram av gruvfolket inskurna i de gamle kyrk-
-bänkarne, vittnade om arten av deras andakt, i alla tider ända till 1895 då nya bänkar insattes i kyrkan. Under tidens reparationen fortgick i Wesley kyrka, skulle Wesley församlingsbarnen gå till Högarås kyrka och hålla Guds-
-tjänst. Jag minns en söndag om sommaren huru en ey-
-heläkare hörd emellan mig och två andra och rådde då snudda emot rockärmen och hur han genast tog av sig

karajen och ville slåss, men en hans kamrat, grep honom och sade: "Ska du överfalla folk på landsvägen". Den kränglige följde honom och vi fortsatte till kyrkan. Jag hörde aldrig ontalas att svänkskap förekom vid kyrkan när gruvans befolkning hörde till Väskö, ändå under den tiden der var ett spelkrog vid kyrkogrindarne, Pipan kallat, och brännvinsbränneri i Klokaragården. Det berättas att en bonde från Ornäs härr, hade fått en gruvkarl bakom sig i kyrkan och när bonden läste syndabekännelsen halvhögt, eftersom prästen läste, så läste gruvkarlen: "Plöja så och tor ska, plöja så och tor ska, alltjamt för att störa bondens andakt. Höganäs Bruksförsamling, som den alltjamt hetat sin särskildhet från Väskö, hade sin första kyrka i det gamla väveri-
et vid landsvägen. 1882 ombyggdes denna kyrka och fick ett torn med trappgarvar (av asktegel). Det första kyrktornet utgjordes av en sexkantig paviljong, öppen

från alla sidor, byggd upp midt på taket på väverihuset.
I denna paviljong hängde 2 stålstänger, på vilka slogs
med mekaniska träklubbar vid ringningen. Denna ring-
ning som hade vacker klang, kunde höras mer än en fjär-
de del mil bort. Gruvbolaget hade s. k. inmutnings-
rätt på stora områden i Värby socken, och lagen var att
de skulle uppehålla sin rätt, genom att bevisligen var-
je eller minst vart tredje år hava gjort arbete i jorden.
Därför gick två män omkring; den ene med en spade, och
den andre med en stor väska innehållande papper, bolags-
stämningsprotokoll och berättelser om gruvedriften. Sedan
männen med spaden grävt ett spadtag (mer behövdes inte)
så kommo de och lämnade en lunt papper på vart ställe,
till gårdens ägare. Med tiden blev det en stor packe
sådana. Jag minns jag var så stor att jag lärt skriva och
kunde nötorftigt läsa deras skrift. För förkom så män-
ga namn på schaket och påminner jag mig några såsom: "

Feman, Lellan, Ljusan, Kärrgruvan, Styfmoosgruvan,
 Besväret, Försöket, Brors Backe, Kronan, Ruthens
 och Prins Carls schakt. De nyare schakten, Oscars,
 Ahlströmer och Gustav Adolfs, var det då ej fråga om.
 Hur långt i nummerordning, namn på schakt fortgen-
 go vet jag just ej, men under det första kolkrytningen i
 Tjörred pågick, arbetades på kort avstånd från varandra,
 i 20 stycken olika schakt. Brors Backe var det första som
 bearbetades 1805. Förut små "dagschakt" i Tjörred. Försöket,
 något norr om Brors Backe. Kronan, på Anders Anderssons
 ägor i Flöinge, Besväret vid landsvägen nära s. k. Bruk-
 et (så kallades tegelbruket och lerkärlsfabricsken) Vid Be-
 sväret var inrättat gasverk, varvid även stenkolsolja
 frambringades. Ruthens schakt var belägit emot Sän-
 garöd. Det var i Ruths schaktet det kortlogs till slut
 alla de stenkols stödjepelarne, som stöttat så länge, sten-
 kolsbrytningen pågick. Derav sjönk marken och vatten

blev stående på Söngarödt ängar, varom process om skadestånd uppkom, men efter någon tid ville ej den störste delägaren fullfölja processen, varför bönderna ingenting fingo. Prins Carls schakt (Carl XV) var beläget endast på kort avstånd från torget i Ryd. Det var i detta schakt Petter Gocko hoppade ner. Han ryggade tillbaka och tog försprång i det han utropade: "Hurra, nu går det." Det blev sedan ett ordspråk, Hurra nu går det på Petter Gocko när han hoppa i schaktet. År 1872 hissades upp kol, folk och allting, i Prins Carls schakt, medelst träckorgar, stora korgar, flätade liksom våra potatiskorgar, men av fläta hasskraftar. Vissa arbetare hade det till ständigt arbete (då var en som kallades Jörga-Jakob.) Dessa korgar hade en stark järn-ketting tvärs över, i vilken uppfodringslinan var fäst med en lås, som av "gamsaren" kunde kricht öppnas och korgen dras på en liten fyrhjuling, låg vagn, ut på

kolbunkon. Om folk skulle upp eller ned, så skulle
en man stå vid var sida och hålla i linan med ena
handen, samt ha det ena benet utan om korgen, för
att stötta emot vägg eller den mötande korgen, som
annars kunde vända upp och ned på den andra korg-
en. Det gick nemligen alltid en korg upp när en an-
nan gick ner. Efter alla schakten blev det sämsta
hollet, som kallades "Berg", liggande i ofantligt stora hö-
gar, "bergbunkar", i alla tider, sen schakten voro uthuggna
och brytningen flyttad. En mängd sådana bergbunkar
möjligen omkring 30 stycken lägs kringspredda på Mä-
arps, Tjöröds, Hultavos, Långaväds och Plöninge ägor,
allt efter som det ena schaktet övergivits efter det andra.
En del bunkar var eld i, och det visste ingen om
gruvbolaget själv antändt dem, eller eld kommit i
dem på annat sätt, men säkert är att elden i
vissa stora bergbunkar, exempelvis vid "Kronan" i Plöninge

fortfor att brinna i över trettio år. I bland bröt el-
den ut på yttersidan och lyste klart om mörka vin-
terkvällar, till och med om än det låg snö på bunkarna.
Sen elden gått igenom berget så blev det en vackert
röd aska, som kunde fås köpa för 25 öre, senare 50 öre för
lass. Sådan aska brukades att laga byvägar, eller
trädgårds-gångar med. Naturligtvis ägde ju gruvbe-
laget dessa bergbunkar och skulle betala bönderna
för arealen de upptogs av åkersjorden, samt för väg till
dem. Som en del folk brukade olofligen köra efter
'berg', både natt och dag, så måste bolaget anställa en
särskild vakt, som skulle egentligen vakta både
om dagen och natten, men som det ju ej kunde lå-
ta sig göra av en och samme på så stort område, så
lyckades många att ändå köra bort berg från bun-
karne. Somliga påstod, att om man teg stilla
och gav vakten en 3 daler (50 öre) i fall man mötte

honon, antingen man var gående eller körande, så skulle det kunna inverka, att han inte såg någon ting olofligt. En vaktgubbe gick der, som jag minns hette Lilia. Men så ville inte bolaget betala något nämnvärdt för vägar och lunkar, lägo på böndernas marker, och då blev det process med en disponent som hette Lejonhuvud. Men det gick derhän att bönderna fingo ingen ersättning för jorden i pengar, men fingo berg-lunkarne, med villkor att de icke hade rättighet att sälja "berg". Juwan sålde ju också berg för 13 skilling tunnman, vid de i gång varande schakten. För eget behov finge bönderna begagna sig av "berg". För många år torde sålunda ingen sälja "berg", men allting kan ju kring-gås och smygghandel torde nog förekommit, men till slut såldes berg helt öppet på 80a. 90 talet för en krona 2 spänners lass, Island hemkört för samma tellika. Redan på 1870 talet fanns knappt bräntor någonstads i hela

Kullen. Stenkolet blev då det övervägande eldrings-
materialet om vintrarna. Den billigaste sorten
var ju den sämsta visserligen, men den kostade inte
mycket. I kristiden sålde hela bunkar för 100 tusen
kronor stycket. De bönder som sålunda blevo ägare
till "berg-bunkar" blevo derigenom rika och förmögna.
Några planterade granplantor och björke, på bunk-
arne, som derigenom blevo en angenäm tillflyktsort
för ungdomen om sommaren. På Prins Karls bergbun-
ken hade gruvfolket gjort en fin trädgård. Der växte till
och med körsbärs-träd och blommor. En mur var
upplagd av sandsten rundt om. Det ansågs av
gruvfolket, som om de hade alla slags rättigheter
till vad som helst de ville på landsbygden. Så beka-
gade de alltid gå på jakt var som helst, i synnerhet om
söndagar. Frukten i trädgårdarne togo de om nätterna
ja mitt på hussidagen. Det gjorde de ofta hos oss.

Till och med vuxet folk. Nötter, lär och blommor
i skogarne erövrade de för brukade de plocka
på åkrarne, helst medan travarna stodo kvar på åken
Jag minns en gång när Edna i Väsby regerade, innan hon
var gift, så hörde en stor skog till gården och dit gick
gruvpojkar i stora skaror i synnerhet om söndagarne
och plockade hasselrötter, bräckte sönder buskarne då
de klättrade i dem, eller drogo med långskaftad "möta-
krokar". Hon befälde drängarne gå en söndag till skogen
och försöka köra bort gruvpojkarne. Drängarne gin-
go dit och lyckades möta ut en skara om en trettio sty-
cken, som de drevs framför sig hem i gården. Större delen
fingo gå hem, men ett halft tiog inspärrades i en
stark källare. Der skulle de stå till kvällen.
Men innan dess, kom ett halft hundra stora, vux-
na personer och hotade sätta eld på gården, om inte genast
de inspärrade blevo lösgjorda. De släpptes ut, men

nöt-plockningar blev densamma som förut. Detta var
år 1878. Då grunnefolket strejkade första gången
1887 uppviglade som de voro av skräddaren, so-
cialisten Palm, järnverket m. fl., trodde de fullt och
fast på, att bolaget skulle bliva tvunget att över-
lämna hela verket i arbetarnes händer, så att de sk-
ulle draga ofantlig vinst, eftersom de ju räknade ut
att bolaget fick för stor vinst på var och en arbetare.
Jag hade ju daglig beröring med folket och övertygade dem
om omöjligheten av deras ideer. Jag liknade vid, om de
hade en ko som mjölkade och så slaktade kon (arbets-
givaren) så kunde ju ej mjölkas mer. Därföre borde
de akta sig för att slakta kon. Några tyckte det var
sant, men stridstuppar trodde att det vore ej lätt för bo-
laget att stå emot 14 a 15 hundra man. Strejken va-
rade i 7 veckor, och slutligen voro arbetarne så fatte-
ga och uthungrade, ty handlanderna ville inte lämna

-na varor på kredit mer, längre, och inte heller bö-
-derna, så hustrurna föll o m halsen på sina män
och båd dem för Guds skull arbeta igen. Men de voro
ihärdiga och vilte ändtligen höra bolagets överste sty-
resman, han hette nog Beshow, och kom hitresande
från England. Han uppmanade dem att återgå till
arbetet ty i annat fall, om de ej voro nöjda med de för-
-måner de nu hade, och som bolaget utan påtryckning
själv-viljande förbättrat, så komme hela verket att
läggas över. De satte tro till mannen och återgingo
till arbetet. Men 1909 gjorde arbetarne gemensamt sak
med storstreiken och höll ut i 10 veckor. Brännvins-
handeln stängdes i sex veckor. Streiken begynte 4 aug.
och varade till den 13 oktober, då en deputation fick
företräde för Chefen vid Höganäs Billerholms
Aktiebolag och fick till svar, att arbetsvilliga
kunde anmäla sig hos respektive arbetschefer.

Arbetarne vunno intet, även denna gång. Kort
efter, eller ett par år efter första streiken, rusade
vattnet in från, som det troddes, sjöva Skilderwik-
ken och fyllde hela gruvan vid Oscar Hörs och Ahl-
strömers schakt. Ett stort hål öppnade sig i jorden,
just så att kyrkstigen från Ormakärr föll ned, som
en tratt, på prestgårdens ägor i Väsky. Två personer
kommo några alnar lyckligt ifrån stället de nyss
passerat då raset inträffade. Skyndsamma åtgärder mäs-
ste företagas, med sättande av stängsel omkring den
farliga kratern, sänkan. Pumpverket ners i schak-
ten släcktes och arbetarne måste fly opp, ingen
omkom, men det varade i sex veckor att hissa opp
vattnet i lådorna och pumpa mid alla pumpverken
ovanför, innan vattnet sjönk så det gick till omfärd.
Då lurs folk i långa rader, cement och tegel, och mu-
rade i den "orten" (gruvgången) der vattnet framträngde.

- de, mur efter mur och drevs in kilor av trä vid
"tak" och murade sådant 12 alnar utan på vart
annat och drev träkilor emellan varje mur och "ta-
-ket". Jag har varit där nere och sett huru vattnet
änku spränger fram med strålar sex a sju al-
-nar ut vid tak och sidor. Vattnet brast ut med så-
-dan kraft att stora stenar rullade och en ofantlig
stor vattenfylld mergelgrav på Håkantorps blev tom
på några timmar, vid första utbrottet. Reständit
från nämnda vattengrav omkr. 2000 meter från seaktet
Åhlström. Det sådes att det kostade bolaget 16 tusen
kronor att ställa gruvan i ordning igen. Hade då ar-
-betarne själva "rått om" (ägt) den så hade det ej varit
lätt att skaffa pengar och gruvan hade mest stannat.
I det hela taget, var det vänshapliga förhållandet mellan
gruvfolket och bönderna jemförelsevis godt under 1880 och
90-talen. Tivoli vid Brars Backe var ett förlustelseställe

dit böndernas ungdom från kring-liggande byar, gingo om söndagarne och dansar, och vid gruvfolkets majstänger samlades även många av landsbygds-folke, och sällan uppstod bråk och om så hände var det genom fylle, någon som av gammal sedvänja skulle bräka. Brott och brottslingar inom Bruks-församlingen förekommo högst sällan. Mellan årtalen 1840 och 1850, var der en "mäster-tjuv", som hette Israel Hermansson, han troddes kunna "kasta sömn" på folk, när han kom i deras hus för att stjäla. Han hade gömt sig i ett avträdeshus vid Sjölångerna. En stor hop folk med länsmannen som anförare, skulle gripa honom, då han tog sin tillflykt i nämnda privi. Man stod och resonerade om vad som var att göra då, i ett huj, dörren, som varit låst på insidan, hastigt kastades upp, och ingen blev färdig att gripa tjuven, utan kom igenom folksamlingen

och sprang rätt ut i sjön (Öresund) och som der var
långgrund, kom han ett långt stycke från sina
förföljare, innan vattnet gick till midjan på honom
men då kunde han inte heller springa fort, och de
som stodo på land, notade honom var han ville gå
i land, så att han slutligen måste giva sig fången.
Det svåraste brott som jag hörde begicks vid gruvan
var när en som hette Boggart, mördade en annan
arbetare, men den mins jag ej namnet på. Det till-
gick så: att Boggart och kamraten badat tillsam-
mans i pumpmaskinernas badhus, och endast de
två voro der. De hade arlagt sina kläder vid sidan om
bassängen, och i byxfickan hade Boggarten börs,
med tre kronor och femti öre. Men när han kom upp
och tog byxorna på sig så var börsen borta. Han (Bog-
gart) beskyllde då kamraten för att hava stulit bör-
sen, men kamraten nekad på det bestämdaste.

4477

Några dagar gingo, men så gick Boggart till en
och fick slipat sin kniv mycket vass. Vad ska du
med så vass till, frågades, Jo, svarade Boggart, det
ska vara för den ska gå lättare genom sullet. Han
tog så kniven och gick bort till en klunga arbetare
som ställt sig samtalande vid springvattnet, efter
arbetets slut, och stack kniven i halsen och råkade
hjärtat på kamraten som han misstänkte för
stölden. Denne föll ned och dog efter en kort för-
blödning. Boggart kastade kniven i springvattnets-
leassängen och ställde sig obekymrad, med händerna
i fickorna. Boggart vart ju arresterad, men några
dagar derefter, fick en annan arbetare samvets-
förbräcker och bekände att han kommit in om
dörren i badhuset, när de 2 andra varit i badet, samt
tagit börsen och genast avlägsnat sig. Således var
den orördade oskyldig. Detta hände omkring 1877.

Skriv endast på denna sida!

Gruvfolkets språk skilde sig avsevärt från öfriga
Kullasöknarnes språk, ty genom inkommande folk
från många andra lands-ändar, bildades så emä-
ningom en särskild dialekt, som ej talades någon
annan städes. t. ex. tala, sade "tåla, arbeta, sade, är-
beta, smör, sade "smöir, Jöns Petter, Jöns Pitter, Låtan,
Låtan, Gjövelar i mitt hjärta, "Gjölke i mitt hjärta" (be-
kades ofta av gruvsökarne sägas). Karl, Kål (namn)
Varm, värn, Härskt, "hüsskhit, Som man in i deras
hus kunde man få höra: "Tå en stol och sitt och prata
må" (ej med stolen). Båra vi vill dansa, så ska vi rock
spejla, sade deras gamle fiolspelare: Carl Moberg,
Nils Armborg, Wilhelm Löv och Per Christansson, en fl.
Hade gruvfolket många iaktbara egen-namn, så hade
de också en mängd spe-namn, "ök-namn" på varan-
dra. Jag kommer i här några, t. ex. En liten tjock man
fick heta Smocklingan; Hans bror, smal och mager, fick

heta "Kronke; En liten man med ovanligt hög hatt
fick heta "Höjhatt; En annan liten tjock man fick heta
Pems; En råkade välla med ett härrreläss, och fick heta
"Wälte-Per; En liten man med stor bakända, fick
heta "Sven Röo; En spinkig, dålig arbetare, fick heta "Sven
Pkrälle; En körde gödsel på en hjulbär, fick heta "Möjke-
-lören; En var sjuk och sade han hade ont i livet, fick heta,
"Ont i livet; En hade sylt i stället för smör på bröd, fick
namn "Sirappa Nils Peter; En hade ett barn som dog, fick
heta "Lörje; En liten stark man, kallades "Den lille jätten
En flitig arbetare kallades för "Muddrik; En skomaka-
re kallades "Emul; En hökare, Janne Färgare; En sill-
handlare, Hans Kodd; En som slog en piga med ett ris
i bara ändan, fick heta "Fäns Teg; En piga tog en porcelins
leksakshund på marknaden, fick heta "Humma Peternilla;
En slog en piga i ändan med flat hand, fick heta Bengt
Bask; En gammal speleman kallades för "Tjo;

En glasmästare, för "Stick; En holhuggare, som
 leenände en bunte för Cuve, fick heta "Cuve; Lika nog
 med att dessa personer fingo bära dessa ökenamn i sin
 tid, utan de fortsätta att vidlåda ännu i tredje och fjärde
 led. Alla dessa ökenamn härtydde alltid på något sär-
 skilt, som den det angick, inte ville bli påminnt om
 varför man tordes ej nämna deras ökenamn så
 reserbärande hörde det, fastän arbetarne ofta gjorde
 det för att reta varandra! Gruvbolaget bildades
 1797 och erhöll konungens tillåtelse att kallas Gustav IV
 Adolfs Stenkolverk. En bond som hette Nils Olsson
 i Tiörred, drev själv ett achakt på sina ägor, och tog upp
 stenkol, samt brände dermed tegel, som han också själv
 tillverkade på sitt hemman, så mycket att han byggde
 om hela sin gård, 1865. Det var också den samme som
 processade med gruvbolaget om "Bergbunkarne". Då
 varande Disponenten Lejonhuvud, skulle hava sagt, så

han förlorade processen, "det var din värste bonde han någonsin haft med att göra". Bönderna ägde, att företaget behövde bryta stenkolk var på sitt hemman, men ägde rättighet att sälja. Vid lågt vattenstånd i Öresund kunde Nyhamns-befolkningen gå ut och bräcka loss stenkolk, ty "flötsen" stack ut der, ovanpå botten. De blevo förbjudna att ta den kolen, med förklaring att bolaget hade inmutnings-rätt även der.

Min Far gjorde en gårdskrunn 14 alnar djup, och ungefär på midt-djupet träffades ett litet stenkolk-lager av 3 tum tjocklek. Övriga materia var 3 alnar snat-jord och lera, resten sandsten, som sträcker sig till och under stenkolk-gruvorna. En gammal gillebe, som hette Nils Nyman, var gruvpoet och skrev allihanda gratulations-vers, Begravnings- och Bröllops-rim. Han samlade ihop allt detta, jemte sin levernes beskrifning och utgav en bok som han lät trycka i

1500 exemplar. Detta kallades första delen, och kostade 1400 kronor i tryckning. Detta var 1882. Gubben gick omkring (helt var han) med en korg på armen full med böcker, och lyckades sälja ute på landsbyggen något hundratal. Till en början tog han 30 kr. st. men då de tyckte det var dyrt, slog han ned priset till 2 kronor och 1/2 krona, men det ville ej gå, utan till slut lades in flere hundra i handlarnes butiker i Wäsby, der de såldes för 25 öre exemplar. Gubben hade sparat ihop ett par tusen kronor, men nu förlorade han mer än hälften af besparingarne och grubblade öfver sin förlust, samt gav aldrig ut den andra delen utan tog livet av sig medelst hängning.

När Lerkärslageriken anlades 1833, gjordes en slags järnväg emellan Ruths schakt och fabriken vid Hultabo. Den järnvägen var lagd af järnbanor fastspikade på långa trä vid bägge sidor, och passerades af stora kolvagnar som

rymde 20 tunnor i varje och drogos av en enda stor häst. Det allra finaste söndersmulade kolet 22 = 2 kunde användas vid bräcks- och tegelugnarne. När en sådan stor $3\frac{1}{2}$ alnar hög vagn, var full lastad, kunde inte hästen taga den i gång, utan måste flera arbetare vid schaktet hjälpa till att föra vagnen i gång, men sedan kunde hästen dra den, om kusken höll uppmärksamhet på att ej linorna slappade. Kusken måste gå vid sidan på en stig, när det var last, men tomme om igen, stod han i vagnen och syntes knappt opp om. Hjulen voro helgjutna järnhjul 1 aln höga. Jag minns en arbetare som hette Wingren, gick vid sidan och körde, då han råkade snara på ishalvan om vintern och vagnshjulet gick över ena armen, som korsades. Denna stig vid sidan om järnvägen, begagnades även av arbetarne vid passerande emellan Bruckat och Ryd, omkring 3 kilometer. Härefter av 1860-talet, då denna

jernväg ännu användes, hade på gruvans verkstad
gjorts en tramsvagn, varpå kunde åka 12 personer
utom två eller tre som skulle genom tramsvagn
hålla vagnen i gång. Bolagsherrarne skulle åka på
den vid de tillfällen fabriken besiktigades. Ungdomar-
ne hade förlustelse om söndagarne att få åka på den-
na vagn emellan Ryd och Bruket, och till och med kont-
rigarna fingo åka der ibland. Men så 1873 byggdes en
smalspårig jernväg, med små lokomotiv, med vilkas
visselpipa lokomotivförarne, passade på att skrämma
böndernas hästar vid alla möjliga tillfälle. Till slut
blev de förbjudna att vissla, sedan flera olyckor inträff-
at derigenom. På denna jernväg, som gick på flera
andra håll, utom den gamla första, hade de två eller
tre passagerare-vagnar, som begagnades av bolagsherrar-
ne och även av turister, fint folk, och själva Kung Oscar II
när de ville besöka verket. På denna nya smalspår

riga järnvägen föll en gosse framför och kom under
lägret, och fick avklippt ena armen och ena benet
på motsatta sidor. Han fick vara skrivare på kontoret.
En del bönder omkring geuvans område blev "läns",
"tröt" på vatten i sina brunnar genom underminering
en, och måste med stort besvär dagligen köra med
hästar och stora tunnor, att hemta vatten vid Ryds
pumpverk, till sina brunnar. Dessa pumpar kallades
Holländska och Rutthens pumpar sattes upp 1832 av en
som hette Samuel Owen, för 87,250 riksdaler konkes. Ofant-
ligt stora, med 64 tum cylindrar enligt mått, 40 tum
djupa, 19 tum diameter. Dessa pumpar gingo nästan
aldrig låda på engång, men en av dem gick alltid natt och
dag, är ut och är in. Men den ene pumpen kunde skaf-
fa upp så mycket vatten ^{att in} vattenkvarn drevs, oaktat
vad som behövades. Efter koleraepidemien 1873.
byggdes ett högt vattentorn i närheten av smedjan

och den mekaniska verkstaden, och från detta vattentorns behållare-cistern i övre våningen kunde vatten ledas i underjordiska rör, ända till Bruket, 3000 meter derifrån, oaktadt någon stigning. På lämpliga centrala platser, kunde så befolkningen få friskt vatten från springrosterna, genom att vrida en liten bränslestång. För 70 år sen hade gruvan en egen gödsel fabrik, bekom Stiska-gatan, der friskt blandats av kalkmjöl, sand och annat, samt torkades, så att det kunde såas med hand. Detta avskaffades och i stället körde om kvällarne, en stor latinwagn och samlade upp latinerna. Men den fick inte köra förrän kl. 9 om sommaren, och vid 10 all hon den igen, till Ploginge. Den kallades på skämt för elvståget. Skänd inträffade att rusiga personer, liggande på vägen, måste läggas om på locket på latinwagnen. Men de som så råkat ut, fingo snart höra att de åkt på elvståget. Gödseln lades nu varftals med kreatursgödsel.

Landskap: Skåne Upptecknat av: Emil Jönsson
Härad: Luggude Adress: Hornsholm
Socken: Väsby Berättat av: Emil Jönsson
Uppteckningsår: 1934 Född år 1861 i Väsby

Uppteckningen rör "Allonborrs-kriget."

Jag kom i tal med en gammal man som hette Bengt Nilsson i Nakanterp. För många år sen och frågade om han inte trodde att de svärmande Allonborrarna skulle med tiden göra skada. Men han sade att sådant hade han sett i all sin tid, från barndomen och aldrig förenat mit att de förorsakat någon synnerlig skada. Men man skulle bisinna att i den tiden var det inte skatthugor på kråkor, som det blev senare. Kråkorna var alltid blitiga att gå bakom flögen i färan och plocka de där tiorke maskarner, som vi kallade för "ämmar" och därför tror jag att hade kråkorna fått hållas, så hade de nog hållit "Eldenburgerne" i schack. Det är en rödbrun skalbagge.

(*Mellolonta vulgaris*) i storlek som Thordyveln (*Scarra-
beus stercorarius*), men Thordyveln är blåsvart och bre-
dare. Under många år hade allonborrarna uppträtt
i större och större antal. Slutligen härjades stora fjält
av dessas larver om somrarna, men ingenting hjälpte
av alla dittills gjorda försök att utrota dem. Då be-
slöt kommunalstämman i Väsby församling 1892 att
kommunen skulle uppköpa plockade allonborrar, efter
vikt, samt gingo desslika löfte om statsbidrag, till li-
ka så stor summa som församlingen själv lade ut.
Nu sattes i gång ett utrotnings-Krig, vartill ingen
varken då eller nu levande människa, någonsin
sett eller hört maken till i Sveriges rike. Snart
sagt, alla människor, både små och stora, plockade
allonborrar och skaffade dem till kommunal-boda-
möterna, som var i sin rate, eller vissa tygar, var ut-
sedd att taga emot, samt väga och betala dem. Det

första året togo de emot dem levande, och för att sk-
adliggöra dem, måste de föranställa om deras död-
ande och nedgrävande i stora gropar i jorden. I
Väsby, Plöninge, och Mäarps byar, tog Pål Jönsson i
Plöninge, emot allonbarrarne. Två gånger i veckan
slags portarne upp till den kringbyggda gården, och
in strömmade skjutsar från alla håll. Vågra körde med
hjulbår och somliga kuro i påsar eller telekspannar, den
dyrkbara varan. Pål Jönsson, som genom olyckshändelse
förlorat högra handen, hade ett bevärligt göra att väga och
med venstra handen skriva, göra avdrag för säckvikt, eller
annat "thara", samt föra protokollet. Som allonbarrar-
ne, i förhållande till sin storlek, äro onycket starka, så
varju tät telekspannar eller tunnare allra bäst att
transportera dem i, men en stor del folk som hade
många, hade dem vanligen i säckar, och då arbetade
allonbarrarne sig igenom på många ställen. Då fick

kusken passa på att sätta halmviskor i hålen,
annars kröps snart ut några kilo innan han fick vänt
dem. Passades ej sådana söndriga säckar för gott, så
varade det ej synnerligen länge, eller många minuter,
före än dessa halmviskor betades ut igen av de frihets-
älskande insekterna. Helst kunde kända att man fick
vänta någon stund, när många säljare kommo på en
gång, och då var det lustigt att se, hur kuskarna hade
bråst med att stoppa halmuddar i hålen på gamla
gödselsäckar och andra mindre täta säckar. Så flög nå-
gra ut här och andra der, tillkännagivande att nya möj-
ligheter uppats för rymlingarne. Pål Jönsson hade en
stor säck "binge", som troligen rymde omkring fem
tunnor, uppsatt på fjederwagn, att förspännas och
föras till mejeriet, när "bingen" blev full av ullonborrar,
för att släppa skällhet ånga från ångmaskinen, ige-
nom insektmassan och på så sätt döda dem. Var

gång locket öppnades för tömmande av någon säck
tunnor eller spann, så passade genast en svärm
allonborrar på att flyga sin kas. Över taken kunde
man se när man närmade sig gården, hur allonbor-
rarna undsluppit ur säckar, tunnor, spann och ur
"ringen" och flögs högt i luften, liksom tistelpjuren.
syntes flyga högt över prestgårdarnes tak, de dagar
tionde. Lämmande in natura. Hela gården luktade
"fish" på allonborrs-mottagnings-dagarne. Några ploc-
kare voro "snus-förnuftiga" och gömde sina allonbor-
rar en tid, ty till att börja med betaltes ej så högt
pris som senare, enär det ansågs, att det ju längre
det led blive allt mera "ont" om dem och då skulle
det högre priset locka folk att ändå plocka. Men
"Oldenburgarne" (som de på skämt kallades) begagnade tiden
flitigt till att riva hål på säckarne, eller krypa ut
mellan locket på tunnorna, så vinsten blev i många

fall ganska minimal. Men så andra året blev
bestämt att allonborrarna skulle levereras döda
så, så skippa kommunalbidamöterna att kära fl
-ra gånger varje mottagningsdag till ansejoriet, eller
annan ångmakarin för att få dödat dem. Det var
ett säkert medel att hålla kokhettvatten över ol
-lonborrarna i någon tunna eller kleeckkär. Men
så fick man passa på att hålla det kokheta vatt
-net över allt så att inte det blev "mister", ty ^{då} undgingo
en del förstörelsen. Därför inträffade ofta att
sedan allonborrarna voro vägda och tömda ur
säckarne att några allonborrar fröps omkring
och voro således i döda. Då fick leverantören den
äran att skrapa dem ihop igen i säckarne och kom
igen med dem och döda dem ordentligt innan de
å nys kunde tagas emot. Det var ganska vanske
-ligt att göra sin nästa tjänst med att åka deras

allonburr-säckar. Jag såg en som hette Yöns Svens
Anders komma med ett lass allonburrar i säckar.
Några väder, tönder, befunnas rediga, men några
säckar befunnas dä de tönder, innehålla en del lek-
ande allonburrar och måste då Anders ligga och å-
ter plocka upp dem och ta dem hem, men han påstod
att en käring "Pälskan" best honom ta hennes säck-
ar med sig, och hon hade således inte dödat dem.
Några plockare av mindre partier funderade
på att komma med säckar och påsar, så genom-
dränkta med vatten, att stort anslag måste göras
för vatten. Priset pr kilo var bägge åren till en
lörjan 5 a 6 öre. Men eftersom det blev mer och mer
"ont" om allonburrar, sattes priset upp till 8 a 10 öre,
och slutligen något högre. Allonburrarne plockades i
tre år å rad, men det sista, tredje året lönte det sig
inte mycket, därför att det ej fanns många att plocka.

Tjänarne på vissa gårdar fingo en samlad sum-
ma av flera hundra kronor att dela, och trätar
uppstodo i land om "jaktmarken" emellan befolk-
ningen på olika gårdar. En del folk som inte hade
någon "jaktmark", plockade allonbarrar i skogar och
hagar, under arbetstiden, då ägarna, eller deras tjän-
stefolk ej hade tid att plocka, och då uppstod ju
tvist, ty egentligen skulle det ju vara för var och
en frutt. liksom wildbärs-plockning. Men när går-
denheten var också många gånger gränsade
till ofärdskämdhet. Bittida om onoggnarne, var
allonbarrarne "krumpra", förvalna, och släppte lätt,
så att de kunde ristas ner av träden, men längre
fram på dagen höll de hårdare fast, eller också om
de föll ned så slägs de genast bort, innan man
hunnit uppsamla dem. De träd som de tyckte bäst
om att äta löven, var ekerna, som vid deras svärnings

tid hade de spädaste löven. Men även rönn, och för
öfrigt alla sorters lövträd översvämnades av insekter-
na. I Island kunde ett träd vara så fullsatt av ollonbor-
rar att de helt och hållet övertäckte jorden under sa-
mma träd, sedan de ristats, skakats ner. Redan 1868,
säg den som skriver detta, en ek, som var så fullsatt
av ollonborrar, att då drängen på stället gick ned sina
träskor på, under det min far ristade ner barrarne,
att de krossade djuren, som med ett tjockt lager öv-
ertäckte marken under trädet, klibbade vid träskor-
na liksom lera. Han skulle nämligen döda dem
genom att trampa ihjel dem. Jag kan ännu höra
hur ollonbarrarne smattrade på drängens rödr ski-
pels, vid nedfallandet från trädet som stort hagel.
Sålunda hade dessa insekter i många år varit en
plåga för lantbruket innan utrottnings-kriget igång-
sattes. Om kvällarne i maj månad, just när rågen

skulle gå i at, kommo allomborrene upp ur jorden
och svärmade tillsammans med de som redan var up-
komna i sådan myckenhet att de smattade som hagel-
skur emot träd, hus och andra föremål, som de ej kun-
ne vika undan för i rätt tid. Annars kunde de visst
se bra, ty vi försökte ofta som barn att fanga dem med
att slå efter dem med mössan eller ett kläte, men då
kunde de vika undan. I slutet hände att de fastnade
på kläderna, ty de hade vassa griphlor, och följde med
in i husen, der de sedan flögo och dunkade mot för-
ster-rutorna sen vi hade lagt oss. Men kommo de innan
om skjortan, i kragen ner åt ryggen, då måste vi laga
vår tillflykt till Mor för att skyndsamt bli befriade
från rior-jernet. Häsley församlings kostnader
för inköpta allomborren belöpte sig till 5000 kro-
nor. Således skulle de ha lika mycket av staten
eller Hushållnings-sällskapet, jag mins ej vilket, men

fick församlingen vänta på bidraget i 3 år, då det
ändtligen lekom. Antages medelpreis av 8 öre kilo
så skulle insamlade allonborrar representera över
sex järnvägslastar om 10,000 kilo på varje vagn. Det
första året voro kommunal-ledamöterna rädda att
äggen efter de dödade allonborrarna skulle kunna
vara i live och bliva till larver, varför de grävde ut
allonborrarna i snar djupa dike. Men det andra år-
et tömdes de ut och lades varvtals i bland kreaturs-
gödseln i gödselhögen. Lika allistärs förefunnos
allonborrar. Det var endast i vissa församlingar. Na-
turligtvis finnas sådana i mindre antal även i andra
landsdelar; de finnas här i Småland, men i ringa antal.
Men sen ovannämnda allonborrs-krig har ej heller
dessa skade-insekter kunnat föröka sig så mycket att
man behövt vidtaga radikala utrottnings-åtgärder emot
dem. Allonborre-flokeningen blev ett ständigt samtal-

-ämne, och många äro de historier, som ännu
torde av de äldre kunna komma ihåg från den ti-
den. Det var en målare, i Wäsby, som hette Ek-
holm. Denne som ej sjelf hade mer än sin trädgård
att plocka allonberrar i, fick lov att plocka en dag
i Kapt. Anderssons skog. De stora charne voro just ej
några lätta träd att försätta i skakning så mycket
att de envisa allonberrarne släppte laget. Men må-
larer som var en ganska stark karl, lade av kläderna
så när som byxor och skjortan, klev i ett träd ef-
ter ett annat, slet, ruskade och svettades och drack den
dagen 10 liter tjärn mjölk, men ristade ner en sådan
massa allonberrar att hans fru och en gesäll hade fullt
upp att göra snid, att plocka och samla opp dem i säck-
ar och befunns partiet allonberrar för den dagen inbr-
inga över tio kronor. Hur högt priset var pr kilo min-
jag dock icke, men om man t. ex. antager 8 öre, så skulle

de ändå väga 125 kilo, eller lika mycket som en tunna råg ungefär. Det berättades även att en viss häring hade, förutom lakan att vrista över allonborrar på, också hade sängkläder med sig, att ligga till det ljusnade så mycket att hon kunde plocka en massa på andras mark, innan egarne, tjänarne kommo till städes. Der som var många tjänare så tog husbonden vara på allonborrs-pengarna tills säsongen var slut då de delades emellan dem.

Det var några förfärliga insekter att kunna vara starka; så. Ex. om man hade 50 kilo i en säck eller en trätunna full med allonborrar, så ska man inte tro att de underste bli krossade av tyngden, utan de krypa fram lika väl. De förorsaka ett otäckt skrämmande ljud då de äro levande instängda i massor. Eftersom borrarne ligga som larver 2 år i jorden så plockades i 2 år och försöktes lös till omendå som de fö. Detta 1892, 93, 94.

Landskap: Skåne och Småland Upptecknat av: Emil Jönsson
 Härad: Luggude och Lunnarbo Adress: Härnäsberg
 Socken: Väsby Berättat av: Emil Jönsson
 Uppteckningsår: 1934 Född år 1861 i Väsby

Uppteckningen rör Mennisko-skinnet i Lunds
Domkyrka. Redan år 1868 hörde jag
 min Mor om tala att hennes far hade 1815
 varit i Lunds Domkyrka och dervid fått se en
 del märkliga saker och även bland annat
 fått se ett mennisko-skin, helt taget av en
 människa utan att det kunde upptäckas någon
 öppning, eller hur det kunnat helt avtagas, utan
 att fläcka upp skinnet, så som annars måste
 göras om något skulle kunna fläsa. Att det då
 även för honom omtalades vid samma tillfälle
 att det skinnet hade Djävulen avtagit den men-
 niskan, och att det just därför var omöjligt förstå

hur det tillgätt. Således hade min Morfar Rab-
onus Larsson i Väsby kyrkoby, redan 1815 hört den
berättelsen om skinnet, då han förvisats nämnda
onenniskohud, som hängde i ett skåp i Lund Dom-
kyrka. Hur gammalt skinnet då var, fick han ej
reda på, men var det inte väl preparerat eller be-
merat, så måste det väl nu vara förmultnat, ty
i senare tid har nog ingen fått syn på relikien.

När jag 1898 flyttade till Lunnarbo härad i Småland
fick jag höra en sagolik berättelse om huru en allre-
de präst i en församling som heter Wierstad, skulle ha
kommit i besittning av ett onennisko-skinnet, just
strax efter det avgläts. Det berättades att en rikman
som ägde hela socknen, men var girig och hårdhärtad
samt både avundad och hatad av alla, men som slutlig-
en ändå måste dö. Detta skulle ha hänt på 1600-talet,
då folketon kunde omfatta enighet som nu förhållas.

LUNDS UNIVERSITET
FOLKMINNESARKIV

Man trodde att mannen som de kallade Rike Ola
hade försverit sig åt Djävulen, efter allt gick honom
väl i hand om till att försöka rikedomen. När han så
skulle begravas, var det omöjligt att få hästarne att
draga krevagnen, utan man måste henta dit prästen.
Denne kom och lade prästakappan över hästarnes rygg
och strax upphörde deras onolstånd. Man frågade präst-
en vad hästarne varit rädda för, men han svarade att
hade de sett vad hästarne sågs så hade de också blivit
förskräckta. Lik-kistan befanns vara så grusligt
tung såklart Ola var en liten klenväit man, att sex
starka karlar svigade under bärdan till graven. När
prästen kom hem efter jordfästningen, talade han
om att nu var Rike Olas kropp gömd i jorden, men
der kommer den inte länge att vara med ro. Hans
armas själ har djävulen tagit, men i natt skall han
även ta skinnet av honom. Prästen hade 2 skrädda

-re-gesäller ochen av dem tyckte det skulle vara
roligt att se medan Puke Cla. Glödes. Nå ja, sa
de prästen, om du är så modig så kan du få se på.
Kom bara ihåg att du inte blir rädd, vad som än kom-
mer till synes. Tyst onäste du vara och inte komma ut
om den krets som jag bestämmer. Rydd du inte full-
komligt vad jag säger så är det farligt, om du försäkrar
jag att intet ondt vederfäres dig, om du gör som jag sä-
ger. Gesällen lovade att så göra. Om kvällen gingo de till
kyrkan, och placerades skräddaren på en stol inom altar-
runden och prästen skrev med krita "Fader vår" i en
vid ring rundt om honom, och förmånade honom att
ej med någon del av sin kropp komma utanför den
na ring. Prästen gav gesällen en psalmbok i handen,
ty fick han något som tillhörde prästen; så kunde han
höra och se lika mycket som denne. Gesällen fick ej
gå derifrån, förr än prästen kom och tog psalmboken.

ur hans hand. Till dess skulle han sitta stilla och
tyst och ej låta djävulen lura honom med någon list.
Märkligt är att i alla berättelser främställa djävulen
den väl som listig, men även på samma gång dum, och
låter lura sig. Så även här. Drängen tyckte naturligt-
vis att tiden blev lång och var nog ängslig till onöds,
och hade nog gått därifrån om han ej varit rädd för prä-
stens förmaningar. Han tyckte det borde snart vara
dager och ännu intet förnummits. Ändligen hördes
kuller och in kom fyra svarta figurer och burs Fike
Olas kropp, och ett sken upplyste kyrkan. Efter dem
kom själva "Djävlarne Överste", med liket av svavel,
samt klickande klövar mot stengolvet, samt svans och
horn. De red där Ola framför altaret, och begynte
dra skinnnet av med träpinnar, ty eggjern hade ingen
verkan, därför dröjde det en lång stund innan de kunno
ta av skinnnet, som djävulen tog upp och synade, samt

slänger det på golvet och gick med de andre ut, för att
äter begrava Olof kropp. Men skinnet låg så nära,
den kretsen, att en mål, skräddaren hade kunde se
det utan att han behövde komma med handen ut
om och fattade han med denna mål och drog in skin-
net in om den skyddande kretsen hel och hållet. När
Djävulen kom igen så kunde han inte få skinnet och
blev topp tunnare, rasande, väsnades, sprutade och språ-
kade och till sist föreställde han att hela kyrkan
stod i brand, för att skrämma drängen att springa der-
ifrån och ut. Djävulen förskapade sig i prästens gestalt
för att betraga honom. Vidare lovade han drängen "guld
och gröna skogar", bara han ville lämna skinnet.
Men allt förgäves och när han ej heller med kyrk-
branden lyckades, och dagbräckningen framlyste, så
måste Djävulen ta till flykten tillika med sitt an-
hang. Prästen kom och tog psalmboken ur handen på

gesällen, som reste sig upp, slängde Olof skinn över
axeln och följde med till prästgården. Prästen beöm-
de honom för hans mod och finthet, samt tog vara
på skinnets och sände det till Lunds Domkyrka
förtäljes av gammalt folk. Men ännu finnas de som
påstå att Pika Olof skinn förvaras i Domkyrkan i
Lund. Före nämnde Rasmus Larsson i Wäs-
ley, var förutom annat, någon sorts uppkördsman.
Förmodligen var det någon slags skatt till Biskop-
pen i Lund, som denne Rasmus Larsson var i färd
med att gående till fots och bärande en penningpåse
på ryggen, skulle leverera i Lund. Allt nog, som
vägen var lång och bärdan kanske tung (troligen
var det endast silver och kopparmynt) så lade sig
mannen på väghanten, med penningpåsen under
huvudet, att vila, men insomnade dervid. En gam-
mal kvinna kom och stötte på honom med sin

SK.
Lungbyrde 24.

Wästby 1:24 4477
1934

Myrd. B. Jönsson
Örnberg

Ben. 7:1.

1861.

Wästby

80

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

käpp, och sade: "Man ligg inte här och sov, det kan
snart hända du blir av med din penga-träse". Per-
mus Larsson skyndade upp, tog varningen för god ty-
han hade, efter så tida värde, onöjligen många pen-
gar att bära. Han reste således icke för att enbart
besöka Lunds Domkyrka. Af ingen annan onönniska
i Kullasocknarna har jag heller kunnat få höra
något om onönnens-skinnet i Lunds Domkyrka, så
att jag förundrade mig öfver, att endast min Mordar
berättat derom för de sina vid sin hemkomst och
att aldrig någon annan hade hört eller sett det. Men
man kan ändå i sinna kommunikationerna i den ti-
den och att det ej var många av könderna som reste
långt från hemmet, med undantag för sådana som
farit på sjön i sin ungdom. Deremot gick sagan om
jätten Finn, som byggde Lunds Domkyrka, i män-
gas mun. Här liksom tvänne berättelser från skil-

da håll synas komplettera varandra på ett besyn-
nerligt sätt. Jag har ibland tänkt att någon spjuver
här sökt driva jäck med sin MorFars och talat om en
direkt lögn för honom. Men varför skulle der hänga ett
skinn till förvisning i ett skåp i kyrkan. Eller kanske
skinnet var uppläst eller uppstoppat för att visa att in-
gen öppning fanns derpå. Eller de katolske prester-
na gjort något påhitt för att locka folket till gåvor
om de finge se undret. Men varuti berättelsen
na ej stämma överens är att man berättat för
MorFars att skinnet var av en kvinna, om den
andre berättelsen talar om en man. Men hur som
helst var väl skinnet så gammalt, att säkerhet
deri icke kunde vinnas, genom förmutning, skrynk-
ling eller förgängelse. Men i varje fall synes en
grund för sägen tydligen föreligga i sin MorFars be-
rättelse om menniska-skinnet i Lunds Domkyrka.

Landskap: Skåne

Upptecknat av: Emil Jönsson

Härad: Luggude

Adress: Harnsled

Socken: Väsby

Berättat av: Emil Jönsson

Uppteckningsår: 1934

Född år 1861 i Väsby

Uppteckningen rör Spöket i "Krokstorp".

Historien om "Putta Långbaka", en häring
i en by i Väsby församlings ytterkant, torde vara
allom bekant, men historien om "Krokstorp
Spöke", torde numera ingen levande kunna göra
närmare reda för. Min Mormor som var fött,
julafton som lå inträffar, på en torsdag år 1789,
tjente i sin ungdom som piga 1807, först i en bond-
gård som heter "Krokstorp", senare på en gård i samma
by, som hette "Önshög" (i Gäsarps by). Gården som ännu
hvarstär har troligen fått sitt namn derav att
Gässa-bäcken der kröker rundt trädgården och
löper ner mot något som kallas Klasarne, (stätt-
Skriv endast på denna sida!

-hörikt Tarnarna) och kröker än en gång på ägorna
till Kroketorp, innan den går in på Rögla i Jönstorp
socken. Bägge dessa gårdar tillhörde, såväl som yttre
-ligare en gård i Gässarps by, Skräpparup, i Brunnby
socken. På den tiden hon var i Kroketorp, grasse-
rade ett förfärligt spöke derstädes. Visserligen var
der ingen som kunde se det, men dess verkning-
-ar voro deremot synliga och påtagliga, av vem
som helst, som hade tillfälle att besöka gården.
Denna var i den tiden en av de vanlige bondgår-
-dane med fyra längor hopbyggda, av ekstämme
korsvirke och kalmak. Senare eller 1872 blåste
stall-längan omkull och har aldrig byggts upp igen.
Morskor berättade, att midt på ljusa dagen, då
barnet låg i vaggan och sov, så i ett, två, tre, våb-
-tes vaggan, av osynlig kraft, upp och ned, "Bädda
nu igen", tillsees då av någon närvarande, av

FORS UNIVERSITETETS
MINNESARKIV

husfolket, och genast restes vaggan upp igen av osynliga händer, och kläderna lades i ordning igen, men barnet fingo de själva lägga i vaggan igen. Det såg således ut, som om spöket inte hade någon makt att röra eller skada barnet. Detta vältande av vaggan upprepades ofta flera gånger både natt och dag, och barnet måste omvivas med något skyddande kläde på huvudet, ty i den tiden besegnades inga matar på golvet, som kunnat mildrat stöten av barnets huvud emot golvet, vid vaggans stjälpning, utan hade folket alltid sand på golvet i den tiden, varför icke så litet sand, dam och orenlighet, åsänkades det stackars barnets sängkläder, åter och åter, och inte litet besvär med att gömt vakta, samt rengöra. Ibland när maten framsattes på bordet, så tog det osyn-

liga spöket en bordskniv efter annan eller bröt
kniven och skungade dem med våldsam fart
så de satte sig fast i dörrarne. Der fick husfol-
ket själv blocka dem ur, men det kunde hända att
samma procedur genast upprepades så fort kni-
varne kommit på bordet igen. Man kan förstå
huru sådan oro skulle uttrötta folket i huset.
I de andra gårdshusen förekom ingenting ovan-
ligt, utan endast i koningshuset. Der huserade det
och gjorde spektakel i kök och spiskammare, men
uppköll sig för det mesta i själva dagligstugan.
Men ingen harm kunde hjälpa och ingen kun-
de göra något dervid, icke ens prästen i försam-
lingen, som även anlätas för att mana bort otyg-
et. Det måste således alltid någon person väka
om nätterna förkunnat skulle. Ländre ljus så kunde
det upprepade gånger efter varandra släckas av spöket.

men slutligen kunde huset på brinna några tim-
mar, varefter det åter kunde bli samma historia.
Mannen på stället beslöt att resa många mil
bort, till en "klok häring", som var vida berömd, och
kallades "Kloka Anna" och bodde någon stäcka i Små-
land. Troligen var denna "Kloka Anna", av samma
släkt som en annan, ännu senare, i Småland hem-
makörande "Kloka Anna". Nåväl, bonden kom
till "Kloka Anna" och klagade sin nöd. Hon gav
honom då det rådet, att gräva i jorden, under en
av hästar-krukborna i stallet, och det de där fun-
ne skulle uppträffas i bakugnen. Då fort ma-
nnen kom hem igen efter besöket hos den "Kloka",
så företogs grävningen under hästkrukan i stal-
let. På något övers en alns djup upptäcktes en
svart "tulting", i ungefärlig storlek som ett lunde-
barn. Det var ej egentligen svart, det bara såg så

ut. Det hade två förfärligt stora ögon, liksom
hästar-ögon och syntes vara levande. Man torde
ej vidröra det med blotta händerna, utan tog det
försigtigt med de gammaldags glöd-tångarna och
bar det ut och lade det på gårds-planen. Men så
fort det nedlagts så rullade den sig genast in igen
i stallet och i samma håla igen som det le-
gat i förut. Flera gånger upprepades samma
"manöver", men det var alldeles säkert, att "septuk-
tingen" med de store svarte ögonen, så fort den lyfts
på gorden, precis som om en stormvind drivit den,
åter med hast rullade in genom den öppna dör-
ren och in under hästakrullen igen. Stängdes
dörren så blev den liggande opptill denna, men
så fort den öppnades rullade "tultingen" sig in.
Till färgen var det vitgrått, med mjukt skinn, med
mörkare ränder tvärs över, liksom hantbanden på

en barnlinda. Intet ljud gav det "djuret" i grän-
sig, endast satte skräck i folk med sina för-
färlige ögon. Det eldades i bakugnen, och när fy-
ren blev stark nog, greps odjuret, kastades in i eld-
en och stängdes inne. Snart följde en förfärlig
knall-explosion, som hördes i hela byn, och som
spräckte bakugnen och en del av övre skorstenen.
som ramlade ner på taket, tillkännagav, an-
tingen döden eller avresan för alltid med "Frok-
storpas Präke". De förutnämde besvärigheterna
upphörde emellertid. Huru länge de fortgått in-
nan min? No, mer kom dit vet jag ej och inte heller
höj den gamla Gudfruktiga häringen. För övrigt
hörde jag även andra gamla tala om just sam-
ma historia. Jag har själv arbetat i min ungdom flera
år i Frokostorp. Folket visste om historien om spöket, men de
(folket) voro ej alla släkt med dem der bodde i den tiden.
Spöket husvade der.